

Szerző
Kiss Lajos András

Dátum
2026. febr. 22.

ESSZÉ

ARROBORI

A POLITIKAI INFANTILIZMUS TERMÉSZETRAJZA

[ARROBORI]

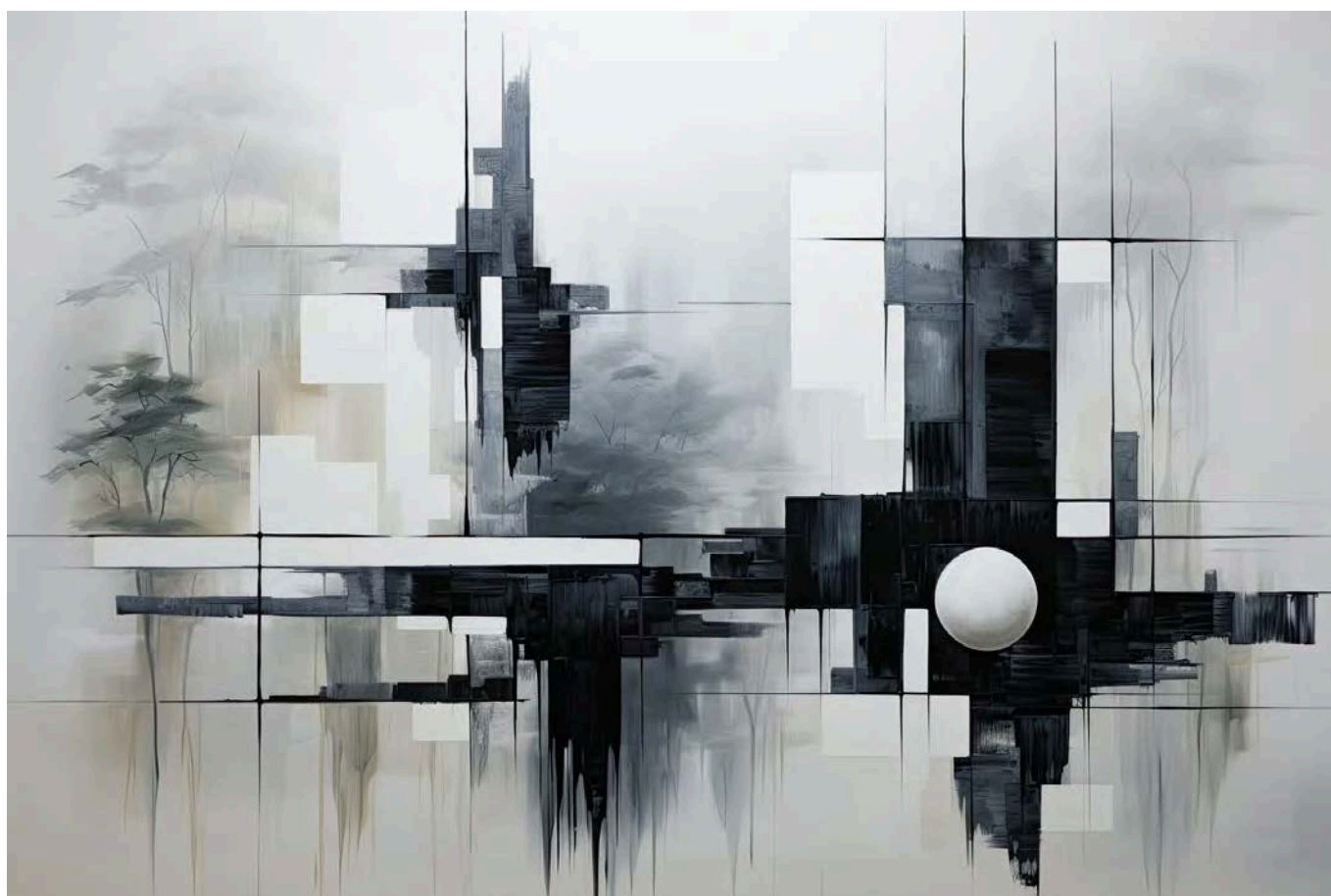

Farkas Attila Márton ARROBORI című könyve 20 évvel ezelőtt jelent meg, most ezzel a címmel rovatot indítottunk, amelyben szerzőink a könyvhöz kapcsolódva mai jelenségekre reflektálnak

Újra megkísérlem korábbi írásomban^[1] nem – vagy csak alig – érintett szempont alapján értelmezni, illetve a magam módján továbbgondolni FAM radikális, a „fősodor” politikai táborok eszei-ideológiai irányzataiba nehezen besorolható kapitalizmuskritikájának néhány fontos megállapítását. Rögtön hozzáteszem: a „honi politikai közbeszédet” élesen kritizáló, illetve az európai baloldal immáron fél évszázada tartó (és megállíthatatlannak tűnő) hanyatlását elemző megállapításainak többségével egyetértek. Ami a válságból való kilábalás esélyét illeti, némileg derűlátóbb vagyok.

Mindezt azzal egészítem ki, hogy Farkas Attila Márton könyvének és egyik 2013-ban megjelent tanulmányának „újrértelmezése” során két problémakörre koncentrálok: először az úgynevezett menedzserkapitalizmus látványos kudarcára, kötődve a szerző mondandójához. Konkrétan: a politikai-ideológiai meggyőződésektől látszólag megszabadult, és ezzel együtt a „szakértői kompetenciákat” szinte szakrális magasságokba emelő liberális eszmék szükségszerű hanyatlásának okait, illetve a mára szinte az agónia küszöbén álló „harmadikutas szociáldemokrácia” téves valóságértelmezését szeretném összefoglalni, illetve kiegészíteni. Ezt követően a médiában – rendszerint felületesen és reflektálatlanul – rendre „baloldalinak” titulált politikai korrektség, illetve az ehhez szorosan kapcsolódó szélsőséges multikulturalizmus extrém megnyilvánulásának a józan ész szabályait semmibe vevő káros következményeit egy példával illusztrálom. Végül pedig – nem függetlenül az imént említett kérdésektől – a FAM számára is megkerülhetetlen dilemmával próbálok szembesülni, hogy egyáltalán van-e esély arra, hogy a következő évtizedekben a baloldal kiutat talál a „zsákutcából”, amelybe elsősorban a saját tévedései okán „kormányozta be magát”.

Indulásként újra felteszem a kérdést: vajon miféle eszmék mozgatják az úgynevezett „menedzserkapitalizmusban” központi szerepet játszó technokrata-szakértő réteget, illetve van-e ennek az önmagát szinte „felsőbbrendű rasszként” definiáló „kvázi-közösségnek” valamilyen – többé-kevésbé koherens – ideológiai vagy eszmei meggyőződése. Nyilvánvaló, mondja a szerző,

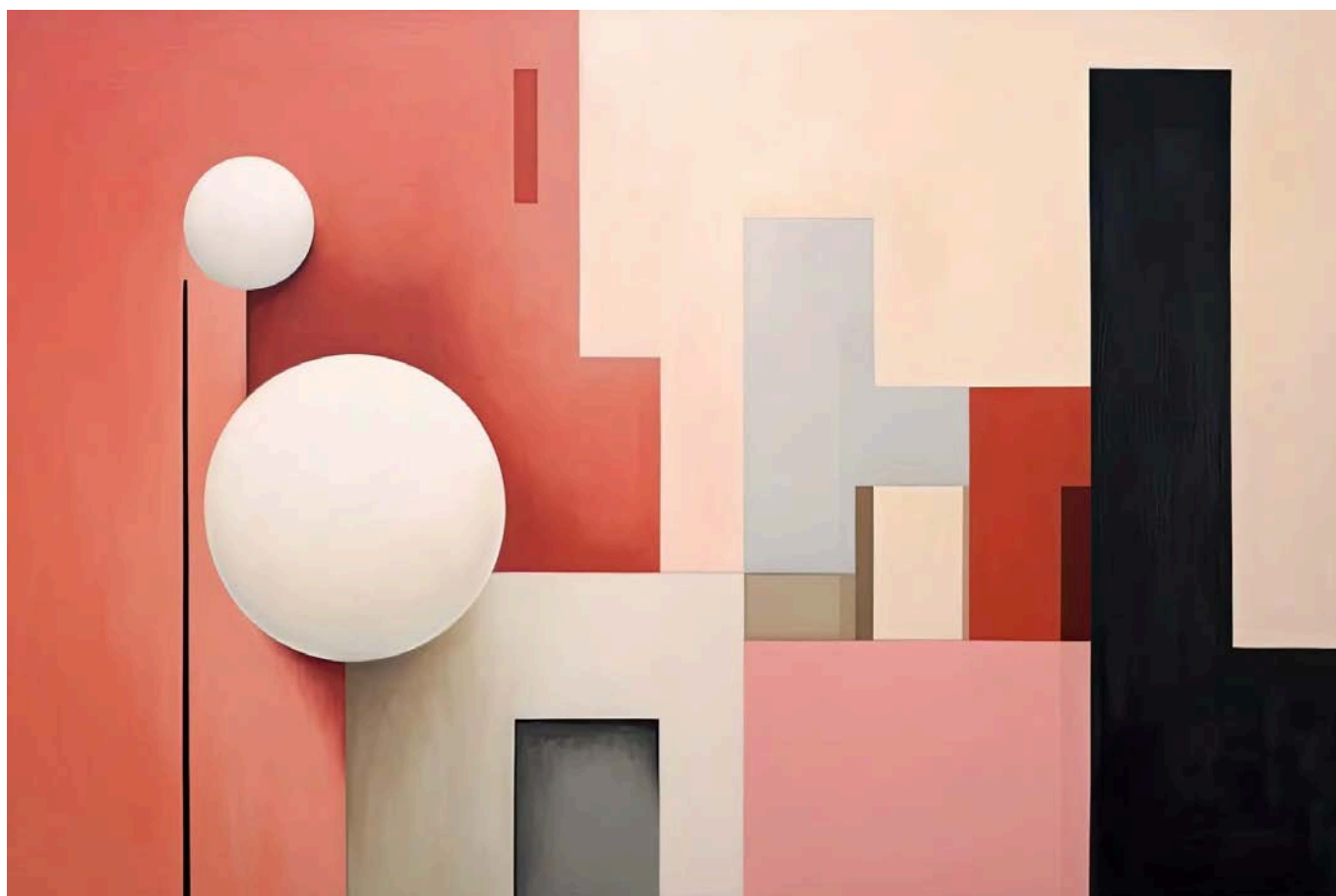
hogy a szakértői kultúrában nem található semmilyen következetesen képviselt meggyőződés, vagy ha ilyenre mégis rábukkanunk, akkor az kizárólag „a mindenkori világrend iránti töretlen szervilizmus”. Éppen ezért „Fölösleges például az amerikanizáció propagálóinak fejéhez Amerika-bírálatokat vágni – legyenek azok bármily megalapozottak -, többségük nemsokára úgyszólván Kína elkötelezett barátja lesz, s bármiben lefogadom: akkor majd konfucianus-kollektivista alapon mosolyogják meg és oktatják ki mindazokat, akik a nyugati individualizmus és a demokratikus értékek védelmében féltik a magyar társadalmat. S ha ez utóbbiak szemükre vetnénk korábbi nézeteiket, az éppoly avított és nevetséges hőzöngésnek számítana, mint ma kommunizálni.” [2] A szakértőnek – kiváltképpen a gazdasági szférában – valójában nincs semmilyen politikai vagy világnézeti elkötelezettsége; rendszerint az „ideológiamentes célszerűsége” hivatkozik, ami persze „nem több szemfényvesztésnél”, mondja Farkas Attila Márton. Ez a lózung kizárólag a hatalom igazolását célozza meg. Az igazság persze az, hogy az „ideológiánélküliség ideológiája” a valóságban a tőke nyers érdekeit szolgálja, ugyanis ez az érzéstelenített (aszseptikus) nyelvezet arra mindenképpen alkalmas, hogy – mint valamiféle varázsige – megbénítsa a társadalom többségének cselekvőképességét, hiszen ebben a végletesen leegyszerűsített nyelvi univerzumban lehetetlennek tűnik észszerű ellenérveket megfogalmazni. „A szakértő feladata az emberi szempontok, az etika, a bárminemű igazságérzet kiiktatása a közbeszédből, illetve a közgondolkodásból. Hiszen az alapelv: a szakembert, a technokratát, 'nem az érzelmei vezérlik', hanem a 'szakmai érvek’”. [3] Az igaz, hogy a szakértelemre alapozott globális politika nélkülözi a nagy „történeti narratívát”, de arról sem feledkezhetünk el, hogy az érzelem és az értelem szembeállításának komoly tradíciója van az újkori Európa szellemi életében. Nincs ez másképp ma sem, éppen ezért jogos FAM álláspontja, hogy az effajta gondolkodásmód rendre megjelenik napjaink szellem- és társadalomtudományi munkáiban is. Talán nem felesleges megemlíteni, hogy Martha Nussbaum számos munkájában idézi (mint elrettentő példát) az ismert chicagói közgazdász és jogfilozófus, Richard Posner meglehetősen mellbevágó állításait a gazdasági racionalitás abszolút és minden „józan ember számára megkérdőjelezhetetlen” értékéről. *The Economics of Justice* című könyvében írja, hogy a gazdasági utilitarizmus talaján állva egyszerűen belátható, hogy döntéseinket és cselekedeteinket kizárólag a költség/haszon viszonylatnak kell meghatározni, és ez az evidencia az élet minden területére könnyedén kiterjeszthető. „Vagyis semmiképpen sem racionális döntés, ha egy nő két gyermeke mellé még egy harmadikat is szülni szeretne. Ugyancsak irracionális az egyetemeken bölcsész szakokat (mondjuk klasszika filológiát) hallgatni, hiszen az ilyen diplomákkal rendelkezők köztudottan csórók maradnak egész életükben. De az sem észszerű, ha egy anya elhunyt gyermekét gyászolja, hiszen a könnyeivel már úgyszólván tudja a halottat feltámasztani, ezért jobban teszi, ha valamilyen profitszerző tevékenységgel tölti idejét.” [4]

”

a kaméleon eredeti színe

2006-ban FAM úgy látta, hogy mifelénk – a maga vegytiszta formájában – Kóka János írásaiban és politikusi tevékenységében érhető tetten a technokrata-szakember ideáltípusa. Mint tudjuk, Kóka János akkoriban a „baloldali” MSZP-SZDSZ-kormányban töltött be fontos tisztséget (2004

és 2007 között gazdasági és közlekedési miniszterként tevékenykedett), és emellett gazdasági témájú publicisztikái is megjelentek. Az egyik publicisztikájában például annak a véleményének adott hangot, hogy – legalábbis szerinte – napjainkban „a szolidaritás eszméje vesztesre áll”.^[5] De a „baloldali kormány” minisztere ezt a „tényt” inkább üdvözlendőnek, mintsem sajnálatosnak tekintette. Ha a médiában mostanság megjelenő híreknek hinni lehet, Kóka János az azóta eltelt években már nem is csak a baloldali-szociáldemokrata világképnek, de az akkor vallott liberális eszméinek is hátat fordított (legalábbis annak a világképnek, amivel a kortárs liberálisok öndefinícióiban találkozhatunk), és az egykori miniszter ma már a Fidesz politikai ágenseivel van szoros kapcsolatban, akik köztudottan illiberálisként definiálják önmagukat. Mindezek ismeretében önkéntelenül adódik a kérdés: voltaképpen hogyan határozható meg az egykori miniszter eszmei-ideológiai meggyőződése? A helyzet az, hogy a kérdés értelmetlen. Olyan ez, mintha valaki azt kérdezné: voltaképpen milyen a kaméleon eredeti színe?

Az elszánt kapitalizmusapológia és technokrata messianizmus nem új jelenség. Charles Dickens *Nehéz idők* című regényének egyik fontos szereplője az iskolaigazgató Thomas Gradgrind, aki – miként ezt már a regény elején is sejteni lehetett – később sikeres politikus lesz. Dickens a „valóság” iránt végletesen elkötelezett emberként mutatja be ezt az iskolaigazgatót, aki csak a „tényeket” és a matematikai kalkuláció megkérdőjelezhetetlen igazságát hajlandó tekintetbe venni. „Vonalzó, mérleg és egyszeregy van mindig a zsebében, uram, készen arra, hogy lemérje és kimérje az emberi természet minden porcikáját, és pontosan megmondja, mennyit ér.”^[6] Pedig a liberális eszmerendszer – a maga eredeti formájában – korántsem volt ennyire rideg és számító. A józan mértékletesség, a szolidaritás és a szenvedő embertársaink iránt érzett empátia még jelen volt ebben az „öliberalizmusban”. Zygmunt Bauman a *Vajon a gazdagok boldoggá*

tesznek-e minket? című könyvében John Stuart Mill empátikus liberalizmusát ma is követhetőnek véli. A brit filozófus *A politikai gazdaságtan elveiben* arról ír, hogy a gazdaság stabilitása és kiszámíthatósága sokkal fontosabb, mint a korlátlan növekedés erőltetése. Ha a gazdasági fejlődés elér egy meghatározott és normálisnak nevezhető szintet, olyan új helyzet áll elő, amit Mill „egyensúlyi állapotnak” nevez. „A népesség és az anyagi javak stagnálása korántsem jelenti azt, hogy az emberi fejlődés megreked. Éppen ellenkezőleg, korábban sohasem látott lehetőség és tér nyílik a kultúra legkülönbözőbb formáinak tökéletesítésére: az erkölcsi haladásra és a szociális viszonyok javítására. Ez az állapot valószínűleg akkor következik be, ha megszűnünk a 'mindenáron való gazdagodás művészetének' megszállottjai lenni.”^[7] Ezeket a gondolatokat John Stuart Mill *A szabadságról* című esszéjében egy másik aspektusból is igyekszik megvilágítani. A profitmaximalizálásra és az ipari technológia határt nem ismerő tökéletesítésére irányuló törekvések unalmas és egyhangú világgá formálják az európai civilizációt, amit a filozófus nagyon károsnak tekint. Európa lassan elveszíti a keleti világgal szembeni előnyét, és „határozottan halad az emberek egyformává tételének kínai ideája felé.”^[8] Vagyis Mill szerint az elszabadult hajóágyúként viselkedő technokrata kapitalizmus szinte felfoghatatlan méretű szociális egyenlőtlenséget és környezetpusztítást produkál, valamint olyan színtelen és unalmas tömegtársadalmat hoz létre, amelyből hiányoznak a nemzeti kultúrák, illetve az organikus/lokális közösségek egyedül, egymással nem összetéveszthető minőségei. A mai „liberális fősodor” már egészen más eszmék mellett kardoskodik, mint egykor John Stuart Mill, és nemigen törődik azzal az egyre szélesedő szakadékkal, ami a világ lakosságának alig egy-két milliomod részét kitevő szupergazdagok és sok milliárd nyomorúságos körülmények között élő embertársunk között tátong. Zygmunt Bauman a Sunday Times nevű angol lap egyik 2008-ban megjelent beszámolójára hivatkozva írja: „Egészében véve a planéta 1000 leggazdagabb emberének kétszer akkor vagyona van, mint a két és félmilliárd legszegényebb embernek.”^[9] Számomra, s talán ebben nem vagyok egyedül, mégis az a legmegdöbbentőbb, hogy az immáron évtizedek óta agonizáló „intézményesített” szocialista/szociáldemokrata baloldalnak sincs sok hozzáfűznivalója a gazdasági kizsákmányolás továbbra is virágzó gyakorlatához. Jobb híján – a posztliberálisok nyomdokain haladva – maga is az úgynevezett politikai korrektség „korszellem” által diktált értékrendjéhez igyekszik igazítani a politikai gyakorlatát – láthatjuk, milyen sikerrel!

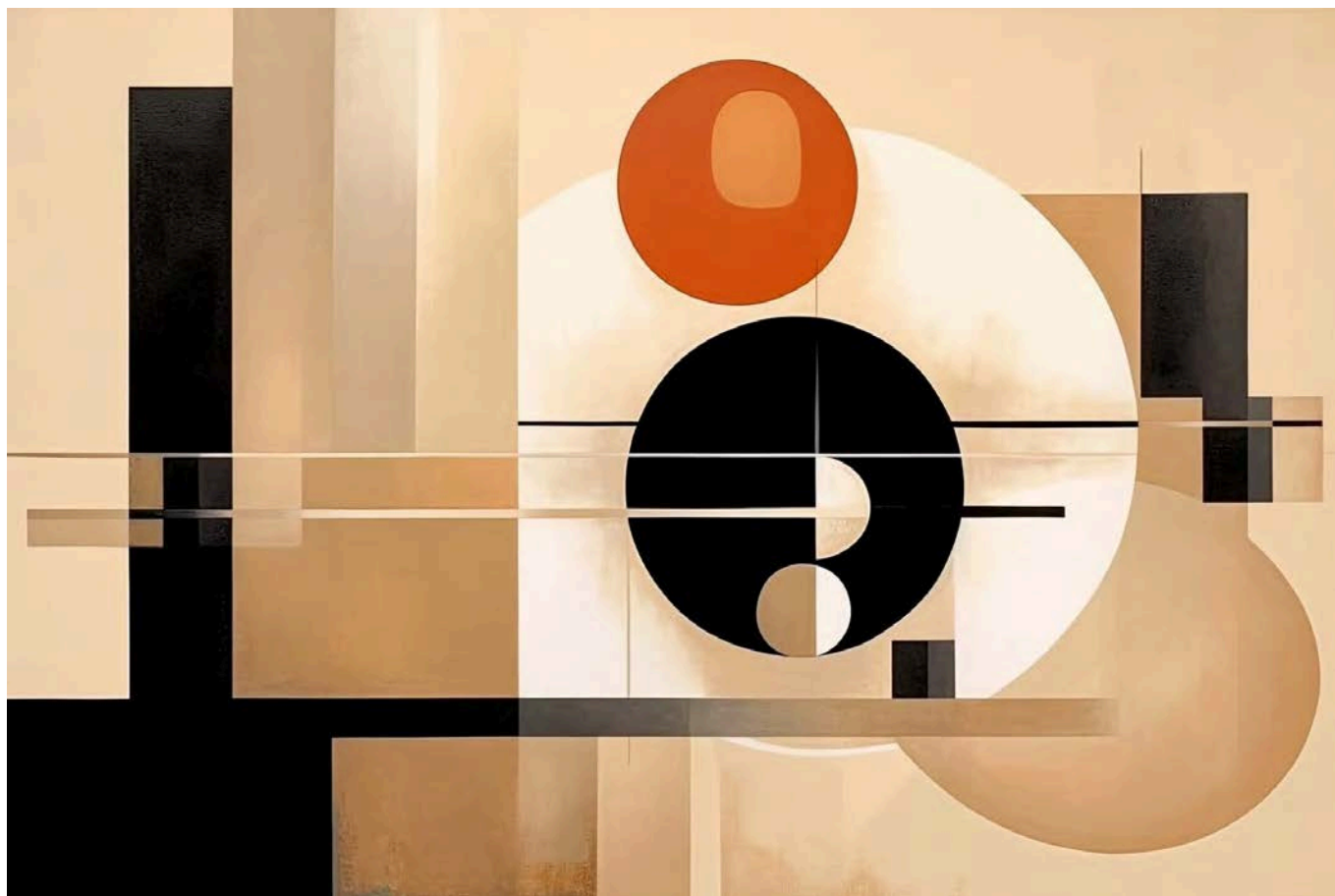

agónia

Az *Arbori* megjelenése után néhány évvel Farkas Attila Márton *A baloldaliság útvesztői és zsákutcái* címmel hosszú tanulmányt publikált a Replika című folyóiratban, amelyben lépésről lépésre nyomon követi ennek a lassú leépülésnek a stációit.^[10] A szerző szerint a hagyományos szociáldemokrácia hanyatlásának egyik legfontosabb okát abban kell látnunk, hogy a tizenkilencedik század második felétől a szakszervezeteknek és a munkásmozgalom reformista vezetőinek sikerült rávenniük a munkásokat, hogy bizonyos jóléti szolgáltatások és egyéb, a biztonságos és kiszámítható mindennapokat nyújtó garanciákért cserébe (például nyugdíj, egészségügyi ellátás, sztrájkjog stb.) mondjanak le a kapitalista rendszer megdöntéséről. A szerző szerint ennek a fokozatos önfeladásnak a filozófus Anthony Giddens, illetve a brit

miniszterelnök Tony Blair jelentette a mélypontját. Amíg a volt szocialista országokban a nyílt diktatúrát követő „reformista” korszak a kapitalista rendszer újbóli restaurálást készítette elő, addig a klasszikus nyugati polgári demokráciákban a szociáldemokrácia szinte teljesen kiüresedett, és a lényegét illetően „szimpla kapitalista polgári-liberális politikai irányzattá silányult.”^[11] Az 1968-as diáklázadásokat követő évtizedekben a szociáldemokraták helyét a kulturális baloldal képviselői vették át, és ezzel az újabb fordulattal – ha lehet ezt mondani – kezdetét vette a rendszer- és társadalomkritikai gondolkodás visszafordíthatatlannak tűnő agóniája.^[12] „A *kizsákmányolt munkás* helyébe az *elnyomott kisebbség* lépett: a bevándorlók, a különféle etnikai, vallási, kulturális vagy éppen szexuális kisebbségek és más elnyomottak: a nők, a gyerekek, az állatok és a növények.”^[13] Manapság ezt az újfajta baloldaliságot a „politikai korrektség”, a multikulturalizmus és a posztkoloniális tanulmányok képviselői jelenítik meg a leglátványosabban. Jordi Vidal, a katalán származású, de elsősorban franciául publikáló filmrendező és esszéista a *Szolgaság és szimulákrum* című könyvében számos – véleményem szerint teljesen megalapozott – kifogást fogalmaz meg a posztmodern irányzatok szélsőséges megnyilvánulásaival kapcsolatban, amelyek elsősorban a posztfeminizmus „érvrendszerében” érhetők tetten. Mert voltaképpen mit is szeretne elérni a posztfeminizmus? Ezt a mozgalmat és ideológiát ma már teljesen más célok mozgatják, mint a hagyományos feminizmust. A posztfeminizmus legfontosabb ellenfele már nem a „maszkulin dominancián” alapuló gazdasági-politikai rendszer, hanem maga a „hagyományos feminizmus”, illetve azok a nők, akik nem osztják a posztfeministák radikális nézeteit. „A posztfeminista diskurzus a színes bőrű nők (fekete feminizmus) és bizonyos *excentrikus közösségek* (homoszexuálisok, transzszexuálisok, transzneműek) követeléseinek *valószerűtlen* találkozására épül.”^[14] Azzal, hogy a fenti közösségek ágensei közös platformra helyezik küzdelmüket, sikerül ráerőltetniük a közvéleményre az elképzelést, hogy az „ösfeminizmus” nem tudott kitörni a heteroszexuális imperializmus kirekesztő értékrendjéből. Szerintük ma már csak a „fekete, leszbikus, munkanélküli értelmiségi nők jogaiért kell küzdeni, míg az „átlagos fehér nők átlagos szenvedései” hidegen hagyják őket. A posztfeministák szándékosan kerülnek a kapitalista piacgazdálkodás és a hagyományos férfiuralom kritikáját. Valójában egyetlen ellenségük van: a heteroszexuális többségi társadalom. Itt és most, ennek a korántsem egységes, sőt, egymással gyakran élesen szemben álló ideológiai-politikai diskurzusnak az „érveléstechnikáját” – amely olykor egészen bizarr formákat ölt – egy példával szeretném illusztrálni, amely az „átlagemberek” szemében aligha arat osztatlan elismerést. A posztmodern feminizmus meglehetősen eredeti „emancipációs törekvéseiről” tanúskodik a Guardian című angol lapban 2014 végén megjelent és nagy feltűnést keltő sztori, amelyben az újságíró-riporter az „identitáskultúra” általános megrökönyödést kiváltó esetéről számolt be. Egy Grace Gelder nevű angol lány elmesélte az újságírónak, hogy nemrégiben volt az esküvője, amelynek során „önmagát vette feleségül”. Grace a következőképpen világította meg, hogy mi vezette erre a szokványosnak nemigen nevezhető döntésre. Miután éveket töltött a táncművészet és a keleti filozófiák tanulmányozásával, és egyszer véletlenül meghallgatta az izlandi énekesnő, Björk Guðmundsdóttir „A nevem Isobel, és önmagammal házasodtam össze” című dalát, hirtelen megvilágosodott, és arra a belátásra jutott, hogy a boldogság és az autonóm életvezetés értékei akkor lesznek igazán elérhetőek számára, ha olyan „párkapcsolatot” létesít, amelyben biztosan nem kell alárendelnie magát egy másik ember akaratának. „Ugyan teljes bizonyossággal nem tudom megmondani miképpen, de tény,

hogy tavaly novemberben abba a meglehetősen szürreális helyzetbe kerültem, hogy egy padon ülve megkértem a saját kezemet." A barátnője, Tiu, aki éppen akkor fejezte be a házasságkötő tanfolyamát, rögtön elvállalta a szertartás lebonyolítását. Az esküvő napjára egy sor meghívót küldtek ki e-mailben, ünnepi ebédet rendeltek, és minden ilyenkor szokásos dolgot időben elintézték. Végül a nagyjából ötven meghívott vendég jelenlétében Grace saját maga húzta fel az ujjára a jegygyűrűt, és egy hatalmas tükör előtt állva hitvesi csókot adott önmagának (pontosabban önmaga tükörképének). Itt azonban még nem ért véget Grace sztorija, ugyanis jó egy évvel később mégiscsak „folt esett” a szabadság megnyilvánulásának eme „abszolút tiszta” formáján. Tudniillik, egy másik interjújában Grace azt is bevallotta a nyilvánosságnak, hogy időközben közelebbi kapcsolatba került egy idegen férfival – vagyis „megcsalta önmagát”. Ezt a bizarrnak tűnő sztorit Slavoj Žižek azzal a megjegyzéssel egészíti ki, hogy az önrandi és az önházasság ötlete ma már korántsem korlátozódik néhány különc egyénre, hanem „egyre nagyobb népszerűségnek örvend az internethasználók körében. Számos, részletesen kidolgozott útmutató létezik arról, hogyan lehet egy ilyen randevút lebonyolítani – önmagunkkal.”[\[15\]](#)

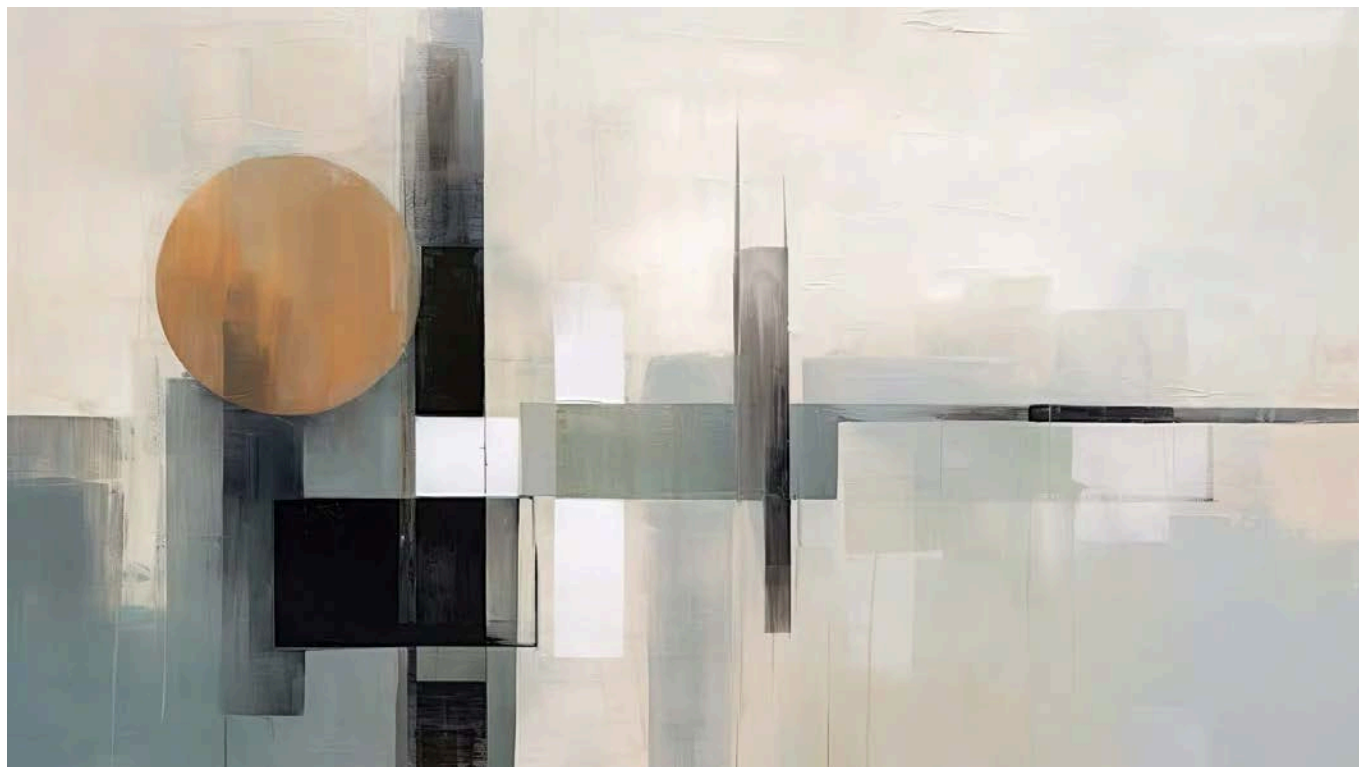
Szembeesülve a baloldalinak nevezett eszmerendszer tartalmi kiüresedésével, illetve számot vetve a szomorú ténnyel, hogy az egykori baloldal tömegbázisát jelentő munkásosztály (pontosabban: az, ami még megmaradt belőle) ma inkább az új jobboldal „nemzeti populizmusát” érzi magához közelebb, mintsem az „osztályharcnak” végleg hátat fordító „posztbaloldali” pártokat és értelmiséget.[\[16\]](#) Mindezek ismeretében, valamiképpen mégiscsak illene választ adni kérdésekre: tényleg nincs már semmi remény, hogy életre keljen egy új „baloldali” politikai és ideológiai eszmerendszer, amely megkísérli, hogy komolyan szembenézzen a rossz történelmi tapasztalatokkal, és a józan ész szabályaihoz meg a mindennapok emberének természetes

szükségeihez igazodó politikai elképzeléseket, programokat dolgozzon ki? A válaszat – legalábbis távlati értelemben és némi óvatossággal „fűszerezve” – inkább „igenlőnek” lehet nevezni. Itt és most meglegszem persze egy vázlatos iránymutatással, ami jórészt két kortárs francia szociológus és filozófus – akiket ráadásul egymással szögesen szemben álló politikai táborokhoz szokás sorolni – munkáiban kifejtett gondolatokra épül.

Nemrégiben magyarul is megjelent napjaink egyik legismertebb francia szociológusának, a reimsi munkáscsaládból származó Didier Eribonnak világszerte nagy visszhangot kiváltott önéletrajzi munkája (*Visszatérés Reimsbe*), amelyben Eribon azt írja: az agonizáló baloldalnak sürgősen újra kell gondolnia, hogy miként szerezheti vissza a „munkásosztály maradékának” és a nagyszámú, homogénnek korántsem nevezhető „alkalmazotti rétegnek” a bizalmát. Először is azt kell megértenie, hogy az egyszerű emberek életében a vágyaknak és a jobb élet lehetőségébe vetett naiv reményeknek továbbra is fontos szerepük van. Ha ezt az úgynevezett „baloldali értelmiségiek” nem ismerik fel, akkor ezek a társadalmi rétegek, csoportok a „jobboldalon vagy a szélsőjobboldalon fognak megjelenni”. A munkásosztály baloldali megszólításának persze számos nehézsége van. Ma már világosan látható, hogy Nyugat-Európában az utóbbi fél évszázadban a hagyományos baloldal politikai ereje szinte semmivé foszlott, míg az úgynevezett Új Jobboldal politikai pártjai folyamatosan növelni tudják szavazótáborukat, és ami a legszomorúbb: jórészt az úgynevezett „kisemberek” szociológiai szempontból meglehetősen heterogén közegében növekszik a népszerűségük. Mi áll ennek a látszólag teljesen irracionális fordulatnak a hátterében? A kérdést Didier Eribon is felteszi. „Mekkora felelőssége van ebben a változásban a hivatalos baloldalnak? Milyen felelősség terheli azokat, akik a 60-as és 70-es években vállalt saját közéleti szerepüket a fiatalkori eltévelyedés számlájára írták, majd fontos és hatalmi pozícióba kerültek, és most a jobboldal eszméit terjesztik, miközben megpróbálják a múlt ködébe burkolni a baloldal legfontosabb ügyeit, sőt, mindazt, ami a 19. század közepe óta alapvonásai közé tartozott, vagyis az elnyomás és a társadalmi antagonizmusok iránti érdeklődést, vagy egyszerűen csak a törekvést, hogy az alávetettek is helyet kapjanak a politikai térben? Hagyományaival és küzdelmeivel együtt nemcsak a 'munkásmozgalom' tűnt el a nyilvános politikai és értelmiségi diskurzusokból, hanem kultúrájukkal, életkörülményeikkel, törekvéseikkel együtt maguk a munkások is...”^[17] FAM ugyancsak elismeri, hogy a baloldalnak komolyan szembe kell néznie a ténnyel, hogy a „hagyományos munkásosztály az információs társadalomban eltűnőben van.” Csakhogy a kizsákmányolás továbbra is jelen van. Ha pedig ez igaz, akkor „Nem mindegy, minek nevezzük, akit elnyomnak, és kizsákmányolnak? Nem a kizsákmányolás és elnyomás ellen kellene küzdeni, függetlenül mindenfajta 'elméleti háttértől’?”^[18] Ezt a dilemmát Eribon is hasonlóan írja le, és nem tartja lehetetlennek, hogy a baloldal idővel kikerülhet ebből a kutyaszorítóból. A francia gondolkodó végső következtetése: „A társadalmi mozgalmak és a kritikai értelmiség feladata tehát a következő lenne: kidolgozni a valóság elméleti kereteit és politikai észlelési módjait, amelyek, még ha nem számolják is fel – ez lehetetlen volna –, legalább a lehető legnagyobb mértékben közömbösítik a társadalom testében és különösen az alsóbb társadalmi osztályokban éledő negatív indulatokat; új távlatokat nyitni, és ezáltal felvázolni a jövőt azelőtt, amit ismét baloldalnak tudnánk tekinteni.”^[19]

Hasonlóan látja a helyzetet Didier Eribon honfitársa, a „konzervatív anarchista” Jean-Claude Michéa is. Számos könyvében – például az *Adam Smith zsákutcáiban* – javasolja, hogy még a posztkapitalizmus szellemi és morális zűrzavarában is célszerű lenne újjáéleszteni a George Orwell által gyakran használt, a normális emberi együttélés fundamentumát jelentő *közember őszinte tisztességérzete* fogalmában rejlő humanista tartalmat.^[20] A *közember tisztessége* mindenekelőtt egyfajta intuitív megsejtése vagy megérezése annak (Orwell olykor az *emocionális tudás* kifejezést használja), hogy mit nem szabad megtennünk – még ha a körülmények ezt alig teszik lehetővé –, ha továbbra is méltók szeretnénk maradni az „ez mégiscsak egy tisztességes ember” megnevezésre. Orwell mindezt azzal egészíti ki, hogy a kölcsönös egymásrautaltság intuitív érzéséből fakadó viselkedés- és cselekvésmódok nem a semmiből születtek, mert a nyugati világban, kiváltképpen Angliában „még az osztálykülönbségek ellenére is létezik egyfajta kulturális egység.”^[21] A keresztény világot egész története során az egyenlőség eszméje hatja át, és kiváltképpen a francia forradalom óta ez az eszmény kiirthatatlanul meggyökeresedett a társadalom minden rétegében. „És bár e társadalmakban a legfelháborítóbb igazságtalanságok, kegyetlenségek, hazugságok és sznob korlátoltságok fordulnak elő mindenütt, nem sok olyan ember akad, aki mindezt ugyanolyan közönnyel szemlélné, mint mondjuk egy hajdani római rabszolgotartó. Hiszen még a milliomost is gyötri valamilyen halvány bűntudat, akár a kutyát, mely az ürücombot elcsente. Az emberi testvériség eszménye minden életmódbeli különbség ellenére érzelmileg szinte valamennyiünkre hatással van.”^[22] Az ugyan igaz, hogy a *hétköznapi emberek érényei* kifejezésnek nincs pontos definíciója (Michéa szerint ez leginkább a dogmatikus marxistákat zavarja), de Orwell terminológiájában mégis pontosabb a jelentése annál, mint azt sokan állítják (például Frédéric Lordon). Elsősorban azokra a munkásokra és alkalmazottakra kell gondolnunk, akik sem társadalmi osztályként, sem egyénileg nem óhajtanak az embertársaik fölött uralkodni. Az egyszerű emberek közötti kapcsolatban szinte mindig jelen van egyfajta természetes szimmetria. Közöttük is sokan vannak, akik időről időre megsértik ezt a „természetes egyenlőséget”, de ezek az embertársaink a pusztá erőfölényen kívül nem hivatkozhatnak semmilyen „magasabb rendű eszmére”. A *Charles Dickens* című esszéjében Orwell mindebből azt a következtetést vonja le, hogy „Dickens olyan erkölcsi rendnek adott kifejezést, amelyben egészében véve még azok is hittek, sőt, hisznek ma is, akik megszegik.”^[23]

Farkas Attila Márton *A baloldaliság útvesztői és zsákutcái* című esszéjében nem osztja Orwell, Didier Eribon és Jean-Claude Michéa álláspontját. Szerinte a baloldaliak nem igazán értik a hétköznapi emberek észjárását. „Az egyszerű emberek’ faragatlanok és alpáriak, rasszisták és szexisták, szórakozni, és – fájdalom – gazdagodni vágnak, hogy kellőképp lenézhessék a szegényebbet. A szegények többségéből ugyanúgy hiányzik az elesettek megértése és a szolidaritás, mint a gazdagokból.”^[24] Ebben a szigorú értékítéletben van némi igazság. De a helyzet az, hogy sem Orwell, sem Michéa, de még Eribon sem tagadják, hogy a gyűlölet és a ressentiment (azaz sikeres és tehetős emberek iránt érzett harag és irigység) jelen van az alsóbb társadalmi rétegekben, miként az úgynevezett „felsőbb osztályokhoz” tartozó embertársaink többségében is. Mindezt Orwell és a „bevallottan homoszexuális” Didier Eribon személyesen is megtapasztalták. Orwell a nagy gazdasági világválság éveit Párizsban és Londonban töltötte, és *Csavargóként Párizsban, Londonban* című önéletrajzi munkájában őszintén beszél a leginkább a szegényeket sújtó nyomor és a kiszolgáltatottság demoralizáló hatásairól. Mégsem veszítette el a hitét a hétköznapi emberek természetes szolidaritásának emancipatorikus erejében. Miként a józan és mértéktartó hazafiságot is sokra tartotta. A *Jegyzetek a nacionalizmusról* című esszéjében írja: „A nacionalizmust nem szabad összetéveszteni a patriotizmussal (...). ‘Patriotizmuson’ én azt értem, hogy valaki ragaszkodik egy bizonyos helyhez és életformához, amelyről azt hiszi, hogy a legjobb a világon, de nem kívánja ezeket másokra is ráerőszakolni. A patriotizmus eredendően védelmi jellegű mind hadászati, mind kulturális értelemben. A nacionalizmus viszont elválaszthatatlan az uralkodni vágyástól.”^[25]

”

másképp kell gondolkodni

Farkas Attila Márton – az egyszerű emberek „kiszámíthatatlan erkölcsiségével” szemben érzett minden kifogása ellenére – sok szempontból hasonló következtetésre jut, mint Orwell vagy Eribon. Ugyanis írása végén – némileg ellentmondva az általa korábban kifejtetteknek – ő is úgy véli, hogy a manapság agonizáló baloldalnak egészen másképp kell gondolkodnia, ha újra életre szeretne kelni. „Nem elméleteket kellene gyártania, hanem az eleven köznapi világra kellene fókuszálnia, és meg kellene értenie az utca nyelvét. Nem távoli jövőben kellene gondolkodnia, hanem a mindenkori *itt és most*-ban, mivel a történelem mint evolúciós folyamat soha nem kiszámítható, pláne nem tervezhető.”[\[26\]](#)

[\[1\]](#) A józan politikai beszéd lényege ; [Arrobori tizenöt év után](#)

[\[2\]](#) I. m. 20.

[\[3\]](#) I. m. 98.

[\[4\]](#) Lásd Kiss Lajos András: *Pillérek törmelékein*. Liget, 2003. 118.

[\[5\]](#) Farkas, *Arrobori...* 110.

[\[6\]](#) Dickens, Charles: *Nehéz idők*. Teuro Könyvkiadó, Budapest, 2002. 8. Ford.: Mikes Lajos

[\[7\]](#) Idézi Bauman, Zygmunt: *Les riches font-ils le bonheur de tous?* Armand Colin, Paris, 2014. 53. Angolból fordította Christophe Jacquet

[\[8\]](#) Mill, John Stuart: *A szabadságról. Haszonelvűség*. Magyar Helikon, Budapest, 1980. 142. Ford.: Pap Mária

[\[9\]](#) Bauman, i. m. 22.

[\[10\]](#) Farkas Attila Márton: *A baloldaliság útvesztői és zsákutcái*. Replika, 2013/2. szám 11–59.

[\[11\]](#) I. m. 32.

[\[12\]](#) L. Jean-Pierre Le Goff *Agonizál-e a baloldal?* (Le Goff, Jean-Pierre: *La gauche à l'agonie? 1968–2017*. Éditions Perrin, Paris, 2017.)

[\[13\]](#) Farkas, *A baloldaliság...*, 33.

[\[14\]](#) Vidal, Jordi: *Servitude & simulacre*. Éditions Allia, Paris, 2007. 92.

[\[15\]](#) Lásd Žižek, Slavoj: *Der Mut der Hoffnungslosigkeit*. S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 2018. 261.

[16] Erről a „pálfordulásról” két érdekes könyvet is megjelentetett az amerikai újságíró és esszéista, Thomas Frank. Az első a *Miért szavaznak a szegények a jobboldalra* címmel eredetileg 2004-ben jelent meg angolul. A második címe: *Miért szavaznak a gazdagok a baloldalra*, amit 2016-ban publikált a szerző.

[17] Lásd Eribon, Didier: *Visszatérés Reimsbe*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2024. 117–118. Ford.: Fáber Ágoston

[18] Farkas, *A baloldaliság...*, 53.

[19] I. m. 147–148.

[20] Michéa, Jean-Claude: *Impasse Adam Smith*. Brèves remarques sur l'impossibilité de dépasser le capitalisme sur sa gauche. Flammarion, Paris, 2006.

[21] Orwell, George: Charles Dickens. In. Uő.: *Az oroszlán és az egyszarvú. I-II*. Esszék, tanulmányok, publicisztikák. Cartafilus Kiadó, Budapest, 2000. II. kötet, 223. Ford.: Nóvé Béla

[22] I. m. 223.

[23] I. m. 223.

[24] Farkas, *A baloldaliság...*, 51.

[25] Orwell, George: Jegyzetek a nacionalizmusról. *Az oroszlán...*, I. kötet, 417. Ford.: Algol László

[26] Farkas, *A baloldaliság...*, 57–58.

kép | vecteezy.com